

Fjärilen i källaren

Varför steget mot e-arkiv? En fallstudie utifrån Forshaga kommun

Sallie Lundh

Fakulteten för humaniora och samhällsvetenskap

Arkivkunskap II

15 hp

Handledare: Helén Bergman

Examinator: Anders Forsell

VT 2022

INNEHÅLL

<i>1. Inledning</i>	1
1.1 Problemformulering.....	3
1.2 Syfte och frågeställningar	3
1.3 Forskningsläge	4
1.4 Metod och material	5
1.5 Avgränsningar	6
1.6 Begrepp	6
1.7 Bakgrund.....	6
1.7.1 Forshaga kommun.....	6
1.7.2 E-arkiv	7
<i>2. Empirisk undersökning</i>	9
2.1 Förstudien—hur man gick till väga	9
2.2 Utifrån vilken problembild arbetar kommunen?.....	10
2.3 Hur ser medarbetare och medborgare på utsikterna av ett e-arkiv?	11
2.3.1 Medarbetare.....	11
2.3.2 Medborgare.....	13
2.4 Hur ser ett <i>dröm</i> -e-arkiv ut?	15
<i>3. Avslutande diskussion</i>	18
3.1 Diskussion	18
3.2 Slutsats.....	20
<i>Sammanfattning</i>	
<i>Käll- och litteraturförteckning</i>	

1. Inledning

I texten *A Digital Dark Ages? Challenges in the Preservation of Electronic Information* skriven 1997 diskuterar korrespondenten Terry Kuny, vars forsknings-profession bland annat kretsar kring framtiden och risk-planering gällande informationsservice, hur munkar och kloster spelade en stor roll i att bevara historia från medeltiden för nutiden att ta del av. Denna hänsyn menar han har blivit svårare att uppnå i dagens teknologiska eufori, när till exempel den inverkan som nya teknologier har på samhället inte övervägs starkt nog. En fråga kring en sådan inverkan, menar Kuny, är ”hur vi ska bevara elektroniska handlingar i en elektronisk era där förändring och snabbt tempo värderas högre än bevarandet och dess livslängd.”¹

Enormous amounts of digital information are already lost forever. Digital history cannot be recreated by individuals and organizations cannot recreate a digital history because it was not archived or managed properly or it resides in formats that cannot be accessed because the information is on out-dated word-processor files, old database formats, or saved on readable media.²

Terry Kuny, *A Digital Dark Ages? Challenges in the Preservation of Electronic Information*

Det är viktigt att vara medveten om att de exempel på problem med digitalt bevarande som tas upp här inte är lika med problem med e-arkiv. E-arkiv är en form av digitalt bevarande, men digitalt bevarande är inte synonymt med e-arkiv. De problematiska aspekter som ni kommer att se här vad gäller digitalt bevarande är alltså något som ett e-arkiv förväntas vara lösningen på.

Su-Shing Chen, professor i datavetenskap, presenterade det här problemet tydligt ur ett historiskt perspektiv i sin artikel *The Paradox of Digital Preservation* från 2001. Där tog han upp exempel på förlorad information: Hälften av 1940-talets filmer och tv-intervjuer har för alltid gått förlorade, tillsammans med andra digitala arv så som det allra första sända e-mejlet från 1964.³

Digitaliseringens revolution har trätt in i vår värld med stor kraft de senaste decennierna, något som lett till att samhället nu befinner sig i ett paradigmskifte mellan den analoga och digitala tekniken, varav det senare växer i sin utveckling varje dag. Detta har försatt arkivet som institution i en slags metamorfos där den digitala fjärilen i källaren inte kan vårdas på samma sätt som den analoga larven. Det vill säga, det är inte hållbart att analogt bevara digital historia, inte om man vill att arkivet ska uppfylla sitt syfte—inte om man vill att fjärilen ska flyga.

I *Reference Model for an Open Archival Information System (OAIS)* publicerad juni 2012 av National Aeronautics and Space Administration (NASA) skriver The Consultative Committee for Space Data Systems (CCSDS) om hur informationen som arkiverats genom historien varit sådant som kan läsas av med blotta ögat, så som böcker, papper och kartor, där fokus har legat på att informationen finns i ett långtids-stabiliserat medium med kontrollerad tillgång.⁴ Publikationen

¹ Kuny, Terry (1997). “A Digital Dark Ages? Challenges in the Preservation of Electronic Information” s. 1

² Kuny, Terry (1997). “A Digital Dark Ages? Challenges in the Preservation of Electronic Information” s. 2

³ Chen, Su-Shing (2001). “The Paradox of Digital Preservation” s. 24

⁴ The Consultative Committee for Space Data Systems (CCSDS) (2012). *Reference Model for an Open Archival Information System (OAIS)*, *Magenta Book* s. 2-1

skrevs i syfte att skapa en rekommenderad modell över vad ett arkiv behöver för att långsiktigt kunna bevara digital information⁵, då CCSDS menar att det har uppstått konsekvenser i och med hur snabbt den digitala utvecklingen har gått framåt: ur ett bevarandeperspektiv blir hård- och mjukvarusystem föråldrade på mycket kort tid, vilket leder till att datastrukturer och format kan brista i förmågan att ge en fullständig presentation av den information som sparas i systemen.⁶

Preserving history, knowledge, and culture is one of the main responsibilities of archival institutions; especially since—most of the times—the material under their custody is unique. In this context, archival institutions and their users are interested for long-term storage, so as to be able to provide continuous access to their collections. With the intention of achieving this, archival institutions have to safeguard their material on the long term, independently of its carrier and content. As a consequence, they have to deal not only with the preservation of analogue resources, but also with the preservation of digital recourses, both digitized and digitally born.⁷

Lina Bountouri, *Archives in the Digital Age*

Arkivarien och bibliotekarien Lina Bountouri skriver här ovan om hur långtidsbevarande är viktigt ur ett arkivperspektiv eftersom det ofta rör sig om material som är unikt i sitt slag. Bäraren av materialet ska inte spela någon roll: oavsett om informationen är analogt eller digitalt född, är det arkivets ansvar att bevara och vårda den. Det största problemet när det kommer till digitalt bevarande är att den snabba utvecklingen av digital information lätt leder till att man inte kan läsa informationen med framtidens teknik ”på grund av förändringen av dataformat samt försvinnningen av hård- och mjukvara.”⁸

Fokus i den här studien kommer ligga på arkiv i kommunal verksamhet, då det är ett sådant arkiv—specifikt, Forshagas kommunarkiv—som vi kommer att utgå ifrån. De övervägande faktorerna som ny information slussas igenom (exempelvis en nämnds förtecknings- eller diariesystem) innan det anländer från verksamheterna till slutarkivet består i dagens läge utav digitala processer, förutom när det kommer till arkiveringen. Då skrivs det ut på papper för att sedan förvaras i arkivkartonger. Då arkivet har ett ansvar att bevara information i sin ursprungliga form blir detta tillvägagångssätt problematiskt när det kommer till digitalt uppstådda objekt, då det finns metadata i dess information som inte alltid kan översättas till papper och bläck.

Man har arkiverat analogt i drygt 5000 år, och digitalt i drygt 20 år⁹; hur ska man våga reformera en organisation med en analog bevarandefunktion—något som sedan länge bevisats hålla för långtidsbevaring—och gå över till en digital förvaltning när det finns så mycket dokumenterade svårigheter angående ämnet? Svaret på detta heter e-arkiv: den främsta metoden för bevaring av elektroniska handlingar.

⁵ The Consultative Committee for Space Data Systems (CCSDS) (2012). *Reference Model for an Open Archival Information System (OAIS)*, *Magenta Book* s. iii

⁶ The Consultative Committee for Space Data Systems (CCSDS) (2012). *Reference Model for an Open Archival Information System (OAIS)*, *Magenta Book* s.2-1

⁷ Bountouri, Lina (2017). *Archives in the Digital Age*. s.37

⁸ Bountouri, Lina (2017). *Archives in the Digital Age*. s.37

⁹ Pettersson, Leif (2021). ”Arkiv Information Teknik / Nr 2” s. 29

1.1 Problemformulering

I SKL:s PowerPoint-presentation ”Projekt E-arkiv” från 2014 finns att hitta ett *förväntat läge* inför år 2015, vilket löd med förhoppningen att *”Samtliga kommuner, landsting och regioner har påbörjat införande av e-arkiv. Mer än hälften har implementerat e-arkiv och påbörjat anslutning av verksamhetsystem.”*¹⁰

Dock konstaterades det året senare i SKL:s rapport *Framgång med e-arkiv* att det enligt deras enkät från januari 2015 endast var 6% som hade infört ett e-arkiv. Fokusgruppen meddelade då att en hållbar digital informationshantering måste komma högre upp på prioriteringslistan.¹¹

Om än inte i den takt man initialt hoppats på, så har digitaliseringen av arkiven gått framåt. Det uppges i studien ”Att välja e-arkiv” att det i mars 2018 var 71 kommuner av 290 som hade e-arkiv, men att det var oklart huruvida e-arkivet användes.¹² I samma studie tacklar Davidsson frågan varför vissa kommuner har e-arkiv och andra inte, vari resultatet visade att de kommuner som har e-arkiv haft en arkivarie på plats som varit driven i denna fråga, samt att det behövs en eldsjäl som driver frågan upp till ledningen.¹³

I juni 2019 gick Arkivforum ut med att 99 kommuner hade e-arkiv, och idag är antalet över 130 men den exakta siffran är tyvärr inte känd.¹⁴

Efter personlig kommunikation med den föregående arkivarien på Forshaga kommun, har författaren blivit varse om att orsaken till att Forshaga kommun inte tagit steget mot ett e-arkiv förrän nu står i samklang med vad som skrivs i Davidssons studie; en arkivarie behöver få gehör när hen tar upp frågan om e-arkiv för att det ska kunna leda någonvart, vilket till en början inte skedde. Med anledning av detta beslutade sig föregående arkivarie att invänta beslut från högre ort, då det inte fanns mycket annat att göra eftersom e-arkivet är en verksamhetsfråga och inte en arkivfråga. Men så, till slut, så kom den där eldsjälen och, för att citera den föregående arkivarien—*”Gud välsigne den mannen.”*¹⁵

1.2 Syfte och frågeställningar

Implementeringsprocessen i upphandlingen av ett e-arkiv, samt anledningen till att det ens bör genomföras, kan uppfattas som abstrakt. Det här kan vara en bidragande faktor till att arkivfunktionen inte förändrats i takt med resten av organisationen. Det är viktigt att ha vetskap om att det finns en avgörande skillnad mellan gemene systems bevarandefunktion och funktionen speciellt konstruerat för ett e-arkiv (se kapitel [1.7.2 E-arkiv](#)). Bristen på den kunskapen och den allmänna otydligheten kan ofta leda till att hela idén bortprioriteras, speciellt hos mindre organisationer som kanske inte alltid har de resurser som krävs.

¹⁰ Riksarkivet (2014). ”Projekt eArkiv” Powerpoint

¹¹ Sveriges Kommuner och Landsting (2015). ”Framgång med e-arkiv” s. 4

¹² Davidsson, Viola (2019). ”Att välja e-arkiv” s. 1 – genom personlig kommunikation med Caspar Almalander (SKR) på Arkivforum i mars 2018.

¹³ Davidsson, Viola (2019). ”Att välja e-arkiv” s. 33

¹⁴ (2022) Efter personlig kommunikation med projektledare på Arkivforum per mejl.

¹⁵ (2022) Efter personlig kommunikation med företrädande arkivarie på Forshaga kommun.

Syftet med den här studien är att undersöka varför en organisation som Forshaga kommun skulle vilja ta steget mot e-arkiv, och därigenom bidra till den kommunala verksamhetens motiveringar gällande e-förvaltning, främst digitalt bevarande av organisationens handlingar.

Studien kommer att bygga på en grundläggande frågeställning, vilket lyder:

- Varför har Forshaga kommun beslutat att ta steget mot e-arkiv?

Detta kommer motiveras med tre delfrågor, alla med utgångspunkt från Forshaga kommun:

- Utifrån vilken problembild arbetar kommunen?
- Hur ser medarbetare och medborgare på utsikterna av ett e-arkiv?
- Hur ser ett *dröm*-e-arkiv ut?

1.3 Forskningsläge

E-arkivet som koncept är ännu såpass ungt att forskningen kring ämnet fortfarande frekvent uppdateras med nya studier och artiklar, därför kommer denna studie till majoritet utgå ifrån andra undersökningar och akademiska publikationer snarare än utgiven litteratur, då dessa just nu är som mest relevanta tack vare deras snabba uppkomst och publicering till skillnad från vad gäller böcker, vars information kan ha föråldrats för mycket innan revideringen av en ny upplaga.

Två böcker som haft sin beskärda del av betydelse i det här arbetet har varit *Archives in the Digital Age* av Lina Bountouri (2017), först med ett citat i inledningskapitlet och som referens längre fram i särskiljandet på *digitalisering* och *digitisering*. Samt *Archive Fever* av filosofen Jacques Derrida där han diskuterar meningen med arkivet som koncept. Utöver det har forskningen som författaren tagit del av bestått av andra studier.

Många undersökningar har tagits del av inför den här studien, varav tre av dem presenteras här med anledning att de har haft ett speciellt inflytande på kommande arbete:

Att välja E-arkiv av Viola Davidsson (Mittuniversitet, 2019), en intervju- och litteraturstudie om vilka krav det finns på e-arkiv gällande säkerhet och tillgänglighet, till exempel tas självklarheten i säkerhetens autentiska aspekter upp, och hur tillgängligheten är mindre självklar och lätt glöms bort. Även frågan om varför vissa kommuner kommit i gång med e-arkiv och andra inte diskuteras, där det framkommit att det är svårare för mindre kommuner än större på grund av brist på resurser.

Vad är ett E-Arkiv? av Pontus Bäckström (Uppsala universitet, 2012), en fallstudie på *E-Arkiv Stockholm*; här togs vikten av bevarandeperspektivet upp, och hur digitala dokument ur ett arkivteoretiskt perspektiv inte skiljer sig från traditionella informationsbärare. Bäckström argumenterar att ett e-arkiv är ett arkiv precis som alla andra, enda skillnaden är att handlingarna det hanterar är av en specificerad typ.

Digitala attityder och kommunikation i förändringsprocessen av Linda Rytterfelt (Mittuniversitet, 2017) skrevs i syfte att kartlägga de utmaningar som finns i införandeprocesser av e-arkiv för kommuner av mindre storlek, och visar i sin slutsats att "*digitalisering är komplext och snarast saknar facit.*" Det angavs också att det är upp till varje enskild kommun att implementera e-arkiv i sina verksamheter

på egen hand, vilket resulterar i en problematik så som att mindre kommuner inte har samma förutsättningar som de större.¹⁶

Någonting alla tre studier har gemensamt är att de uppmärksammar OAIS (*Open Archival Information System*) vilket är en referensmodell publicerad av NASA för e-arkivering skapad 2012 av CCSDS (*The Consultative Committee for Space Data Systems*). CCSDS erbjuder en nedladdningsbar PDF av modellen på kommitténs hemsida under namnet *Magenta Book*, vilket också varit en underliggande bas i den här studien. Specifikt kapiteln som täcker teorin och syftet med digitalisering så som *Rationale* och *OAIS Concepts* där ämnen som den här studien grundar sig i tas upp, exempelvis svårigheten med digitalt bevarande och utmaningarna som den explosiva teknologitvecklingen har fört med sig. Dagens digitala datalagringsmedium kan vanligtvis förvaras i högst ett fåtal decennier innan sannolikheten för oåterkallelig förlust av data blir för hög att ignorera.¹⁷

1.4 Metod och material

Detta är en empirisk bakgrundsforskning samt djupdykning i en specifik miljö där frågan ”*varför?*” står i centrum, varav allt uppfyller kriterierna för en kvalitativ studie. Kvalitativa studier kretsar mycket kring *tolkningsperspektivet*.¹⁸

Många kvalitativa forskare ger [...] uttryck för en vilja att uppfatta den sociala verkligheten och det som händer i den på det sätt som de som finns i denna verklighet och som är föremål för en undersökning upplever den.¹⁹

Alan Bryman och Ema Bell, *Företagsekonomiska forskningsmetoder*

Materialet i denna undersökning utgörs av en förstudie gjord av konsultföretaget WhiteRed, vars syfte bland annat var att ge kunskap om Forshaga kommuns förutsättningar att införa ett e-arkiv. Det har även tagits del av enkäten som ligger till grund för förstudiens kartläggning av intressenters behov och upplevelse. Den kommer att bidra till observationen av förstudiens sammanställda resultat över medarbetare och medborgares tankar kring utsikterna av ett e-arkiv.

En egen enkätundersökning övervägdes, men efter ett samtal med förstudiens projektägare har en bedömning gjorts att inte uppfinna hjulet på nytt, vilket i sin tur kommer bespara medarbetare och invånare från att svara på en likartad enkät två gånger inom loppet av så kort tid.

Sammantaget leder detta till en fallstudie av Forshaga kommuns beslut att ta steget mot ett e-arkiv genom textanalys av WhiteRed's förstudie, vilket närmare kommer att presenteras i kapitel två.

Den primära databasen som informationssökningen ägt rum i har varit DiVA—Digitala Vetenskapliga Arkivet, Sveriges mest använda system för registrering och spridning av akademiska

¹⁶ Rytterfelt, Linda (2017). ”Digitala attityder och kommunikation i förändringsprocessen” s.7

¹⁷ The Consultative Committee for Space Data Systems (CCSDS) (2012). *Reference Model for an Open Archival Information System (OAIS)*, *Magenta Book* s.5-1

¹⁸ Bryman, Alan & Bell, Emma (2017). *Företagsekonomiska forskningsmetoder* s.384

¹⁹ Bryman, Alan & Bell, Emma (2017). *Företagsekonomiska forskningsmetoder* s.384

publikationsdata²⁰, samt Academia som riktar sig till främst akademiker och forskare internationellt.²¹

1.5 Avgränsningar

Som tidigare nämnt kommer den här studien inte sträcka sig längre än Forshaga kommun, samt hålla sig inom tidsramen mellan oktober 2021 och januari 2022, då detta är tidsspannet mellan förstudiens första uppstartsmötet och presentationen av det färdiga resultatet.

En total sammanställning av hela förstudien hade blivit för bred för att vara i linje med denna undersöknings ändamål. Användandet av förstudierapporten kommer därmed att avgränsas till att endast fokusera på det innehåll som anses mest relevant i den här studiens kontext. Denna relevans har således resonerats kring följande:

Det huvudsakliga materialet som undersöks här är förstudiens fjärde kapitel—*Nulägesbeskrivning och analys av informationshantering i Forshaga kommun*. Här behandlas bland annat regelverk och ansvarsfördelning, kartläggning av nuvarande arkivsituation, arkivmyndighetens vision och inte minst av allt kartläggning av intressenters behov och upplevelse. Det sistnämnda grundar sig i enkäten som skickades ut till medarbetare, medborgare och företagare gällande deras uppfattning av arkivmyndigheten idag samt åsikter på ett kommande e-arkiv. För att det inte ska bli för långdraget har analys av enkäten även den avgränsats till att bara röra medarbetare och medborgare.

1.6 Begrepp

Ett begrepp vars tema vi följer i den här studien är *digitalisering*, vilket främst syftar på processen av förändringen som ett samhälle kan genomgå tack vare den digitala teknikens utveckling och de nya möjligheter samt förutsättningar som den bär med sig.²²

Ett ord som ofta blandas ihop med digitalisering är *digitisering*, vilket syftar på själva processen att ha ett material av analog form och transformera den till digital form.²³

Med andra ord, man *digitaliserar* processer, men *digitiserar* objekt.

Det här arbetet baseras på digitaliseringen av arkiv, därav är denna undersöknings huvudsakliga begrepp *e-arkiv*, vilket innebär *elektroniskt arkiv*. Mer om det presenteras i nästa kapitel.

1.7 Bakgrund

Här nedan presenteras en kortfattad historia av Forshaga kommun och en sammanfattning av vad ett e-arkiv är för något:

1.7.1 Forshaga kommun

Forshaga kommun är en tätort i Värmlands län, med en aktuell folkmängd på 11 606 invånare, varav de flesta bor i villaområden i orterna Deje och Forshaga, med en jämn könsfördelning

²⁰ <https://info.diva-portal.org/>

²¹ <https://www.academia.edu/>

²² Sandblad, Bengt & Gulliksen, Jan & Lantz, Ann & Walldius, Åke & Åborg, Carl (2018). *Digitaliseringen och arbetsmiljön*. s.19

²³ Bountouri, Lina (2017). *Archives in the Digital Age*. s.29

på 49,3% kvinnor och 50,7% män.²⁴ Kommunen bjuder på en intressant kulturhistoria, från fornlämningen Ätterösera utanför Forshaga som består av två gravrösen som härstammar från bronsåldern cirka 1500 till 500 år före Kristus, till Järnåldersgravarna i Löved, till Deje kraftstation med fyra generationer maskiner mellan 10-talet och 90-talet, samt ett par kyrkor med anor från medeltiden, med mera.²⁵

Forshagas kommunarkiv ligger i källaren av kommunhuset och där finns handlingar från och med 1974. Handlingar som uppstod innan Forshaga blev en kommun, vilket var just 1974, bevaras hos Värmlandsarkiv på grund av platsbrist. Forshagas arkivarie är på plats tre dagar i veckan, då kommunen delar arkivarien med en annan kommun.

1.7.2 E-arkiv

I en rapport av Riksarkivet från 2008 skrevs det att gränsen för vad som anses vara ett e-arkiv är flytande²⁶, något författaren personligen erfarit stämmer än idag då hon ofta sett frågan *vad är ett e-arkiv?* besvaras med *det beror på vad du definierar som e-arkiv*.

Idag hanterar alla kommuner allmänna handlingar digitalt på ett eller annat vis—i och med detta kan det argumenteras att alla redan har ett e-arkiv, då aspekter av *arkivet* hanteras *elektroniskt*. Detta leder till att det är av yttersta vikt att specificera och avgränsa ordets definition innan en diskussion utifrån termen kan ta plats.

Om man tar ett steg tillbaka finner man att *arkivet* som koncept har en dylik oklarhet—termen 'arkiv' har kommit att referera till en bred variation av förvarings- och bevarandefunktioner och system²⁷, från förrådet i en kontorskorridor, till arkiveringsfunktionen på Instagram, till rummet i källaren bakom en betongdörr som lovar bevara och tillgängliggöra historiskt material för all framtid.

Så vad är ett e-arkiv? Är det en databas med sökbara skannade dokument? Ett elektroniskt mellanarkiv hos ett verksamhetssystem? Ett system för långtidsbevarande som lovar bevara och tillgängliggöra historiskt material för all framtid?

...the question of the archive is not, we repeat, a question of the past. It is not the question of a concept dealing with the past that might *already* be at our disposal or not at our disposal, *an archivable concept of the archive*. It is a question of the future, the question of the future itself, the question of a response, of a promise and of a responsibility for tomorrow.²⁸

Jacques Derrida, *Archive Fever*

Filosofen Jacques Derrida beskriver arkivets koncept på ett sätt som författaren anser går hand i hand med definitionen av ett e-arkiv i kommande sammanhang. I citatet ovan skapar Derrida en reflektion kring hur arkivet inte tillhör det förflutna, utan framtiden. Han beskriver arkivet

²⁴ www.forshaga.se "Befolkningsstatistik"

²⁵ www.forshaga.se "Kulturhistoria, kulturarv"

²⁶ Jarborn, Elisabeth & Gäfvert, Thomas (2008). "Rapport angående elektroniska arkiv" s. 5

²⁷ The Consultative Committee for Space Data Systems (CCSDS) (2012). *Reference Model for an Open Archival Information System (OAIS)*, *Magenta Book s.2-1*

²⁸ Derrida, Jacques (1998). *Archive Fever: A Freudian Impression*, s. 36

som ett "löfte" och "ansvar för morgondagen" och diskuterar vidare i boken hur nutiden aldrig kan veta vad det arkiverade materialet har för betydelse— "[...] we will only know in times to come."²⁹ En liknande frågeställning tas upp i fallstudien "Vad är ett E-arkiv?" där Bäckström skriver "att det är just förmågan och ambitionen till säker långtidsbevaring som är en av de viktigaste grundpelarna som gör ett arkiv till ett arkiv" och därmed är "en relevant fråga att ställa sig om ett e-arkivsystem utan funktioner för långtidsbevarande verkligen är ett e-arkiv?"³⁰

Med dessa avgränsningar av arkivet och e-arkivet i åtanke bör ett arkiv med andra ord, oavsett analogt eller elektroniskt, definieras utefter löftet det utgör till framtiden att ansvara för handlingarnas tillgänglighet.

E-arkivet i den här studien innebär härmed ett system specifikt konstruerat för långtidsbevarande; konceptet är att e-arkivet kontinuerligt ska kunna exporteras från ett system till ett nyare för att undvika den digitala föråldring som både CCSDS och Lina Bountouri nämner i studiens inledande kapitel.

Inom Forshaga kommun ska e-arkivet gå under samma lagar och förväntningar som det analoga arkivet. Det ska alltså i enlighet med Arkivlagen³¹ kunna bevara, ordna och vårda (den digitala) informationen så att det tillgodoser

- 1 "rätten att ta del av allmänna handlingar,
- 2 behovet av information för rättskipningen och förvaltningen, och
- 3 forskningens behov."

Arkivlagen uppger även att myndigheternas arkiv är en del av det nationella kulturarvet, vilket trycker än hårdare på vikten av bevarandet och tillgängliggörandet av allmänna handlingar i alla dess former, analoga som digitala.

²⁹ Derrida, Jacques (1998). *Archive Fever*. s. 36

³⁰ Bäckström, Pontus (2012). "Vad är ett E-arkiv?" s. 24

³¹ Arkivlag (1990:782).

2. Empirisk undersökning

Detta avsnitt delas in i fyra kapitel, där det första är en sammanställd översikt av hur kommunen gick till väga med arbetet inför förstudien. De tre resterande underkapitlen utgår från förstudien i fråga, genom delfrågorna från undersökningsfrågeställningen, ihop med WhiteRed's enkät i syfte att göra en vidare analys av förstudiens resultat.

Enkätfrågorna tas med för att ge en överblick av vad enkäten gick ut på, men en ingående genomgång av varje svar till varje fråga kommer dessvärre inte kunna inkluderas med hänsyn till studiens storlek.

2.1 Förstudien—hur man gick till väga

En förstudie kan sägas vara det första riktiga steget mot ett e-arkiv, så en sammanfattning av de moment som skulle leda fram till Forshaga kommuns förstudie känns som ett relevant tillägg innan vi går vidare till de kapitel som är baserade på den.

AVROP

Det började med ett avrop där det infordrades anbud på förstudie kring e-arkiv för Forshaga kommun, vars målsättning var att upphandla en konsulttjänst som kunde genomföra en förstudie gällande kommunens förutsättningar att införa ett e-arkiv. Syftet var att ge politiker och tjänstemän ett bra beslutsunderlag. Den skulle omfatta

- Nulägesbeskrivning
- Omvärldsbevakning
- E-arkivs modell för Forshaga kommun
- Nyttor och effekter med e-arkiv för Forshaga kommun
- Organisation och kostnader
- Vägar framåt

Uppdraget skulle vara utfört inom tre månader efter start.

ANBUD

Sedan hölls ett förmöte inför anbudsrepresentation med anbudsrepresentanterna, varav WhiteRed vann och blev det företag som Forshaga kommun avtalade ett kontrakt med. Detta kontrakt reglerade avrop från *ramavtal e-arkiv 2016*.

UPPSTARTSMÖTE

Organisationsskisser över Forshaga kommun skickades till konsulterna att se över innan deras fysiska besök. Ett uppstartsmöte hölls via Teams där man diskuterade vad man ville få fram i förstudien, så som förväntningar och förutsättningar.

MÖTE MED KONSULTER

Under konsulternas första besök på plats, då hos före detta arkivarien, gick de igenom

- Möjligheter och begränsningar, hur det går till i verksamheter med leverans och utlämnande samt balans mellan rådgivning och tillsyn hos verksamheten.

- Besök i verksamhet och insyn i arkivredogörarens vardag där man tog reda på hur de ville ha det och vad det fanns för önskemål (liknande besök gjordes hos systemförvaltare).
- Besök hos IT, där man såg efter dragningen kring förutsättningar, kompetens och kunskap kring integrationer samt vilket stöd de levererar till verksamhet/systemförvaltare.
- Granskning av dokumenthanteringsplanen som upprättades av föregående arkivarie, vilket konsulten ansåg att det var ovanligt hög kvalitet på.

Det andra mötet var fokuserat på vision, på frågor som *hur vill man ha e-arkivet?* och *samverka om upphandling och införande med andra kommuner eller gå en egen väg?* Mål bröts ner som senare skulle landa i de krav som kommer att ställas vid upphandling. Det var även här som det *rosa molnet* skapades, vilket presenteras i sista kapitlet av detta avsnitt.

Slutligen på det tredje mötet gick man igenom förstudiens utkast.

2.2 Utifrån vilken problembild arbetar kommunen?

I det här kapitlet sammanfattas de grunder till varför implementering av ett e-arkiv känns rätt för Forshaga kommun, med utgångspunkt från förstudiens nulägesanalys av kommunens informationshantering. Förstudien konstaterar att Forshaga kommuns slutarkiv, som i nuläget är helt analogt, har god ordning, men att det i kommunens informationshantering framkommit en hel del utmaningar.

Den främsta motiveringen till digitalisering av arkivet är att Forshaga kommun i nuläget har svårt att nå upp till de regulatoriska krav som gäller digital informationshantering i och med avsaknaden av e-arkiv. Förstudien hänvisar här till Riksarkivet³² som menar att digitalt uppförda handlingar kan förlora viktiga data kopplad till handlingen om handlingen skrivs ut och arkiveras analogt—vilket i sin tur även bryter mot proveniensprincipen, då förflyttning från en digital kontext till ett analogt vore att rycka ut handlingen ur sitt ursprungliga sammanhang. Riksarkivet förklarar att om man vill bevara en digital handling i ursprungligt skick så måste de egenskaper som handlingen förmedlar information med få behålla samma metadata som den hade vid sin uppkomst.³³

Ett analogt arkiv kan inte uppfylla dessa krav, då den struktur och metadata som behöver bevaras i en digitalt upprättad handling inte alltid har möjlighet att konverteras till papper. Ett direkt exempel på detta är följande:

Ändringar som leder till informationsförlust, det vill säga förlust av betydelsebärande data, möjliga informationssammansättningar, sökmöjligheter eller möjligheter att bedöma autenticiteten, innebär gallring. Att byta format kan innebära att delar av handlingen gallras. Som exempel kan nämnas problemet med att bevara handlingar som skapats i Excel. Vid överföring till PDF/A bevaras enbart slutvärdena och inte uppgifterna om hur värdena har räknats ut och vilka andra delar dokumentet var beroende av.³⁴

Riksarkivet.se, *Medium och formatval*

³² RA-FS 2009:1, RA-FS 2009:2

³³ <https://riksarkivet.se/medium-och-formatval>

³⁴ <https://riksarkivet.se/medium-och-formatval>

Den digitala teknologin revolutionerar de traditionella koncepten för bevarande.³⁵ Hantering av digital medias tillgänglighet är mycket mer komplex än den av analog media som, bevarat i sin ursprungliga form, har alla dess aspekter (format, layout, innehåll) intakta och är i princip omöjliga att redigera, skriver bibliotekarien Jharotia (GGSIP Universitet, Delhi). För att kontrastera med analoga så är digitala objekt emellertid lättare att dela upp i individuella element, och därav krävs en större insats för att bevara dem i sin helhet.³⁶ Denna insats i Forshaga kommun kan ses i det påbörjade arbetet med e-arkiv, som främst bygger på arkivlagens huvudregel om att handlingarna som myndigheten bevarar ska, som vi precis fastställt, bevaras i ursprungligt skick.

Även den omständliga processen att skapa analoga akter i närarkiven av digitala ärenden tas upp, och hur det tar en hel del arbetstid inom vissa verksamheter. När handläggarna inom miljö- och byggnadsnämnden till exempel fick uppskatta tid och arbetsinsats per nytt ärende, så lägger man cirka 230 timmar per år på miljöenheten för att skapa pappersakter av digitala akter.

Denna handläggning upplevs som onödig, då det kräver extra tid både i hanteringen av handlingarna samt när något ska lämnas ut, eftersom det då måste eftersökas i det analoga arkivet. Observera att det i *Inledning* nämns att de övervägande faktorerna som information slussas igenom innan det anländer till slutarkivet idag består av digitala processer; här är ett slående exempel på hur den analoga slutprocessen upplevs av tjänstepersonerna i verksamheterna där detta är rutinen.

Förstudien påpekar att utöver svårigheten att följa regulatoriska krav som gäller digital informationshantering, finns där egna regelverk inom organisationen som kommunen inte heller följer. Exempel på detta är att arkivarien utför uppgifter som i själva verket ska utföras av verksamheten, såsom aktrensning och gallring. Vidare i förstudien skrivs det att förfaranden som dessa tycks leda till en ond cirkel, då tillsyn och utbildning till verksamheten blir lidande, vilket i sin tur leder till att fler orensade akter kommer till arkivet. Här har det uppskattats att frigörandet av tid för tillsyn och utbildning är avgörande, då informationshanteringen som äger rum innan implementeringen av ett e-arkiv trots allt är den grund som e-arkivet kommer att stå på.

Fortsatt rapporteras att när kommunen inte följer sina egna regler medför det att förtroendet för organisationen kan sjunka bland medborgare, vilket stöds av medborgarenkäten som kommer att sammanfattas i nästa kapitel.

2.3 Hur ser medarbetare och medborgare på utsikterna av ett e-arkiv?

Något enkäterna hade gemensamt var att responsen på idén av ett e-arkiv var övergripande positiv och välkomnande. Författaren hade väntat en mer reserverad kritik gällande en digital reformering, så resultatet blev minst sagt uppmuntrande.

2.3.1 Medarbetare

Enkäten till medarbetare bestod av följande frågor:

- *Inom vilken förvaltning arbetar du?*
- *Vilken yrkeskategori tillhör du?*

³⁵ Jharotia Kumar, Anil (2018). "Importance of digital preservation in digital era" s.2

³⁶ Jharotia Kumar, Anil (2018). "Importance of digital preservation in digital era" s.3

- *Är du lokal arkivredogörare i din verksamhet?*
- *Levererar ni, på din enhet, information till arkivet idag?*
- *Om ja, hur levererar ni informationen till arkivet?*
- *Har ni handlingar i era system idag som enligt dokumenthanteringsplan eller motsvarande borde ha levererats till arkivet?*
- *Om ni inte levererar till arkivet idag, vad är anledningen?*
- *Hanterar du utlämning av handlingar i din yrkesroll idag?*
- *Om ja, hur många timmar uppskattar du att du lägger på att hantera utlämningar i snitt per månad?*
- *Vilken typ av handlingar efterfrågas?*
- *Finns det funktion i ditt verksamhetsystem idag för att exportera data?*
- *Finns det funktion i ditt verksamhetsystem idag för att gallra information?*
- *Vad tror du skulle vara viktigast för dig vad gäller informationsökning i e-arkiv?*
- *Vilka förväntningar har du på vad ett e-arkiv kan tillföra i din verksamhet?*
- *Är det något annat du vill förmedla gällande hur kommunen hanterar allmänna handlingar idag?*

I förstudien står det att majoriteten av de som svarade på medarbetarenkäten, hela 78%, uppgav att ”de har, eller att de inte vet om de har, handlingar kvar i närarkivet som enligt dokumenthanteringsplan borde levererats till slutarkivet. Anledningen till att man inte levererar beror främst på tidsbrist samt osäkerhet kring vad som ska levereras.”

Detta stärker vad som sades i avsnittets första kapitel, om vikten att frigöra tid för informering ut till verksamheterna så att tjänstepersoner vet vad de ska göra med sina handlingar, genom någon form av introduktions- eller repetitionsutbildning.

26 personer som svarade på frågan om hur mycket tid de uppskattar att de lägger på att hantera utlämningar per månad blev svaret i snitt 1,9 timmar.

En annan intressant reflektion som gjordes i enkäten var att 22% av medarbetarna uppgav att de levererar både digital och analog information till arkivet—hur ett analogt arkiv uppfattades ta emot även digital information lade grund för en del kontemplation, med än mer övertygelse om att utbildning bör flyttas högre upp på prioriteringslistan.

Resultaten går i linje med vad konsulterna stött på hos många andra kommuner, vilket tyder på att de utmaningar som uppdragats inom Forshaga kommuns organisation inte är unika.³⁷ Detta visar på att trots avgränsningen till en enskild kommun så har den här studien en bredare relevans.

Kommande utdrag är en direkt anföring av vad förstudien skriver om förväntningarna hos medarbetarna efter ett e-arkiv införts:

De förväntningar som finns bland medarbetarna, efter att e-arkiv har införts, är att det kommer att göra arbetet enklare, mer strukturerat samt effektivare men också att det skulle spara plats och öka tillgängligheten. Även ökad rättssäkerhet och vikten av att spara handlingar i ett långtidsbevarande system är andra fördelar som framkommer bland enkätsvaren. Man har en önskan om att ha all

³⁷ Personlig kontakt med WhiteRed (2022)

information digitalt och att kunna hantera utlämningar av allmänna handlingar digitalt. Medarbetarna uppger att de önskar att e-arkivet ska vara enkelt att söka fram handlingar i, men också att de handlingar man har behov av ska finnas och att man kan få hjälp vid behov.

På frågan om man vill förmedla någon synpunkt kring hur hanteringen av allmänna handlingar fungerar idag framkommer det att man i en förvaltning har prioriterat bort arkivfrågan och behöver göra omtag. En annan respondent uttrycker frustration kring att inte ha kunskap och inte veta vem man ska fråga kring vad som ska maskas vid utlämningar.³⁸

WhiteRed, *Förstudie e-arkiv, Forshaga kommun*

Önskan om tillgänglighet kommer vid implementering att behöva bli en fråga om befogenhet; Davidsson skriver i sin rapport att det är en självklarhet att arkivarien ska ha tillgång till hela e-arkivet, men vilka de andra är som ska ha tillgång till systemet är en svår fråga. Några tjänstepersoner kan behöva större insyn på grund av sitt arbete, medan andra kanske enbart behöver samma åtkomst som allmänheten—rättssäkerheten är viktigt för information som berörs av sekretess, varvid införande av behörighetsnivåer på e-arkivet är en bra idé.³⁹

2.3.2 Medborgare

Enkäten till medborgare bestod av följande frågor:

- *Hur gammal är du?*
- *Känner du till din rättighet att ta del av handlingar från kommunen?*
- *Upplever du att du har kunskap om vilka handlingar du kan ta del av?*
- *Vilka allmänna handlingar skulle vara intressant för dig att ta del av ur från din kommun?*
- *Finns det andra handlingar som skulle vara intressanta att ta del av?*
- *Har du begärt ut handlingar från Forshaga kommun?*
- *Om ja, hur nöjd är du med handläggningstiden för att få ut handlingarna? (Tiden från att du har begärt ut handlingarna till dess att du får handlingarna).*
- *Vad gjorde att du var nöjd eller missnöjd med handläggningstiden?*
- *Har du några andra tankar eller idéer kring ett e-arkiv?*

Någonting som stack ut i grafen på medborgarenkäten var hur fluktuerande den var i frågan gällande handläggningstid—antingen var personen som begärt ut handlingen mycket nöjd eller mycket missnöjd. Någon som lagt ett högt betyg är nöjd med att de har fått handlingarna snabbt, medan någon annan som lagt lägre betyg menar att de inte fått ut kompletta handlingar eller har bollats runt mellan olika personer. Förstudien påpekar här att detta sannolikt beror på den leveransskuld som råder i och med tidsbristen och osäkerheten i vad som bör levereras ned till slutarkivet.

En medborgare i enkäten uttrycker irritation över att inte själv via datorn kunna gå in i diariet och ta ut det hen vill ha. Genom implementeringen av ett e-arkiv kan medborgare som känner

³⁸ WhiteRed (2022). "Förstudie e-arkiv, Forshaga kommun" s. 13

³⁹ Davidsson, Viola (2019). "Att välja e-arkiv" s. 15

att arkivet idag är alldeles för stängt få sin önskan något i uppfyllelse, då e-arkivet kommer erbjuda viss publik åtkomst, dock inte fullt ut (mer om detta i nästa kapitel).

Kommande utdrag är en direkt anföring av vad förstudien skriver om förväntningarna hos medborgarna efter ett e-arkiv införts:

När medborgarna får svara fritt kring om de har tankar eller idéer kring ett e-arkiv är svaren genomgående positiva till att införa e-arkiv. Bland annat anser man att det kommer att spara tid och att det är bra ur miljösynpunkt. De synpunkter som framkommer är att man vill att det ska vara publikt och att det ska vara lätt att hitta e-arkivet från startsidan. En nyinflyttad respondent önskar få ta del av hur samhället utvecklats och de planer man har framöver och en annan önskar att man öppnar upp diariet som förut.

En av respondenterna svarar *”Tänker att det egentligen inte finns några långsiktiga argument mot ett e-arkiv. Visst, det medför en kostnad på kort sikt, men det är en grundpremisse för framtidens kommunala förvaltning. Det är ju också en investering som kan ge avkastning i nya metoder och ny kunskap – om det finns politisk vilja. Bra också att ni frågar förhagaborna vad vi faktiskt vill. E-arkiv blir allt för ofta en förvaltningsintern angelägenhet där med diskussion om standarder och specifikationer. Men i ett data-drivet samhälle behövs samhällsnära perspektiv på datas uppkomst och tillämpning. Skulle också vara intressant att utforska hur ett modernt kommunarkiv kan stötta och uppmuntra civilsamhälle och näringsliv i att nyttja offentlig data, samt hur lokala data-ekosystem kan facilitera. Kan kommunarkivet arrangera datasprints på för kommuninvånarna relevanta ämnen?”*⁴⁰

WhiteRed, Förstudie e-arkiv, Forshaga kommun

Som respondentens kommentar anger, finns det av många anledningar inga långsiktiga argument mot ett e-arkiv. CCSDS skriver att den snabba åldringen av digitala tekniker skapar ansevliga tekniska faror, speciellt är risken mycket större än förr att förlora möjligheten till återställning, framställning eller tolkning av information. Att ignorera de problem som uppstår med bevarandet av information i digital form skulle leda till en oundviklig förlust av informationen i fråga.⁴¹

Återigen, notera att exempel som ovan inte rör sig om ett problem med just e-arkiv, utan ett problem med ett ostrukturerat digitalt bevarande.

E-arkiv är ett strukturerat system för digitalt bevarande.

I studien *Långtidsbevarande av digitalt material* av arkivarien AnnKatrien Jansson (Karlstad Universitet, 2008) diskuteras hur enorma luckor riskerar att växa i vår historia eftersom myndigheterna i Sverige inte har en strategi på hur man går till väga gällande bevarandet av digitala handlingar.⁴²

⁴⁰ WhiteRed (2022). ”Förstudie e-arkiv, Forshaga kommun” s. 15

⁴¹ The Consultative Committee for Space Data Systems (CCSDS) (2012). *Reference Model for an Open Archival Information System (OAIS)*, Magenta Book s.1-3

⁴² Jansson, AnnKatrien (2008). ”Långtidsbevarande av digitalt material: En jämförelse mellan de nordiska länderna” s. 16

[...] det som i god tro och oförstånd enbart finns bevarat på ålderstigna digitala format, kan man räkna som förlorat. Dessa historiska hål kommer bara att bli större, ju längre tid det tar innan det finns en fungerande strategi.⁴³

AnnKatrien Jansson, *Långtidsbevarande av digitalt material*

Det är intressant att se kopplingen mellan respondentens kommentar och Janssons studie, vilka båda uttrycker ett slags tidsperspektiv där det inte längre finns några anledningar att bortprioritera bevarandehantering av digitala handlingar. Särskilt intressant är att det är nästan 14 år mellan dessa två uttalanden. Detta visar på att behovet av ett agerande inte är något nytt, utan har pågått under flera års tid och växt sig så pass stor att det blivit allt svårare att ignorera.

2.4 Hur ser ett *dröm-e-arkiv* ut?

I december 2021 fick arkivarien (och därmed författaren av denna studie) i sällskap med konsulterna skriva en önskelista, vilket benämndes *det rosa molnet*, över de mål som ska sättas upp inför Forshaga kommuns framtid kring e-arkiv. Notering att frågan *hur ser ett dröm-e-arkiv ut?* inte är synonym till *hur fungerar ett dröm-e-arkiv?* Fokus låg på hur arkivarie och verksamhet vill att arkivet ska uppfattas utåt genom det som presenteras externt (målen för de interna funktionerna kommer i ett senare skede vara viktiga i kravspecifikationerna, men de är inte en del av denna studie). Listan resulterade i fyra punkter, och såg ursprungligen ut så här i sin oredigerade form:

- *Arkivet ska synas direkt*

Denna punkt syftar på att man i dagsläget aktivt måste söka sig till arkivet utan klara direktiv, vilket är en process som skulle förenklas avsevärt om arkivmyndigheten till exempel fick sin egen plats i huvud-fliken på kommunens hemsida.

- *"Utbilda" (medborgare, tjänstepersoner osv)*

Att tjänstepersoner behöver ges utbildning blev tydligt efter att förstudien var klar, men även till medborgarna behöver mer information framföras. Visserligen uppgav majoriteten av medborgarna att de kände till sina rättigheter att ta del av handlingar från kommunen, men bara hälften av respondenterna svarade att de upplevde sig ha kunskap om *vilka* handlingar de kunde ta del av. Denna typ av information är ett exempel på något som skulle kunna inkluderas i sidan om arkiv på webben.

- *Se vad som finns (inte "gräva")*

I dagsläget är det svårt att veta vad som finns i arkivet, och arkivarien behöver då kontaktas för att göra "grävandet" efter handlingarna. Med ett e-arkiv blir arkivet mer tillgängligt och allmänheten kan se vilka handlingar det finns att begära ut. I och med detta kan mycket tid sparas i utlämnandet av digitalt födda handlingar, vilket idag är majoriteten av alla handlingar som kommer in och uppstår inom kommunen.

Notera att uttrycket *se vad som finns* inte innebär direkt tillgång till arkivets handlingar. Det är en vanlig missuppfattning. Transparensen ligger i en slags arkivförteckning, ungefär som att kunna se "etiketterna" av vad arkivboxarna innehåller, men ingen kan öppna boxen och se dess innehåll utan arkivarien. Detta på grund utav att e-arkivet ramas in av samma lagkrav

⁴³ Jansson, AnnKatrien (2008). "Långtidsbevarande av digitalt material: En jämförelse mellan de nordiska länderna" s. 16

som ett analogt arkiv, då *arkivet* som institution är densamma oavsett om det är elektroniskt eller inte, och följer därmed samma lagkrav och principer som alltid.

- *Skapa skyltfönster (museum/ bibliotek/ arkiv)*

Här drogs en parallell från arkivet till museum och bibliotek, och hur de senare två generellt har ett större ”skyltfönster” i samhället, medan arkivet ofta förblir den där gömda, lite mystiska, platsen i källaren.

I förstudierapporten finslipades listan av det *rosa molnet* och döptes till Arkivmyndighetens vision:

- *Arkivet ska synas direkt på kommunens startsida.*
- *Arkivet ska utbilda medborgare, tjänstepersoner med flera.*
- *Allmänheten ska kunna se vad som finns i arkivet utan att behöva ”gräva”.*
- *Arkivet ska vara ett skyltfönster för kommunen.*

Arkivarien är fortsatt nöjd med dessa mål och anser inte att något bör plockas bort, men däremot att ännu en punkt bör finnas med på listan:

- *Arkivet ska vara tillgänglighetsanpassad.*

Forshaga kommun är under utveckling att bli en MR-kommun, och därför anser arkivarien att ett tillgänglighetsanpassat arkiv är värt att prioritera för att uppfylla kommunens vision och värdegrund. MR står för Mänskliga Rättigheter, och Forshaga jobbar för att uppfylla dessa för alla som bor i kommunen. Det här skriver Forshaga kommun om mänskliga rättigheter på sin hemsida:

Utgångspunkten för mänskliga rättigheter är att alla människor är födda fria med samma värde och samma rättigheter. De mänskliga rättigheterna gäller för alla människor överallt. De är ett medel i arbetet för ett hållbart samhälle, för jämlikhet, delaktighet, folkhälsa, integration, barnrätt, välfärd och så vidare. Vi arbetar med dina rättigheter varje dag; rätt till utbildning, rätt till social trygghet, rätt till vila och fritid, rätt att rösta, rätt till delaktighet och många fler.⁴⁴

Forshaga.se, *Vad är mänskliga rättigheter, MR?*

Och detta skriver kommunen om tillgänglighet:

Tillgänglighet beskriver hur något som används, en lokal eller en verksamhet, fungerar för den som använder den. Allmänna platser och lokaler ska vara tillgängliga för alla.

I Forshaga ska alla kunna delta i samhällslivet fullt ut. Därför behöver vi redan när verksamheter planeras ta hänsyn till att människor är olika och att vi har olika behov. Ett mer tillgängligt samhälle underlättar för alla.⁴⁵

Forshaga.se, *Tillgänglighet*

Att arkivverksamheten ska vara tillgänglig är en självklarhet, men som en organisation med MR-fokus, kan det vara värt att göra lite mer än det minsta som krävs när det kommer till ämnet.

⁴⁴ <https://www.forshaga.se/kommunochpolitik/manskligarattigheter>

⁴⁵ <https://www.forshaga.se/kommunochpolitik/manskligarattigheter/tillganglighet>

Vid benämningen *tillgänglighetsanpassning* menar man generellt fysiska platser, men även en offentlig verksamhet som besöks digitalt har sina egna trösklar att jämna ut—alla har rätt att begära ut handlingar från kommunens arkiv, därför ska alla kunna begära ut dessa handlingar så smidigt som möjligt.

Exempel på tillgänglighetsåtgärder kring e-arkiv kan vara att all funktionalitet ska vara åtkomligt med ett tangentbord enligt WCAG-standarden, eller göra det mer lättanvänt för personer med synnedsättningar genom att anpassa färger och kontraster med rätt typsnitt.⁴⁶

⁴⁶ Synskadades Riksförbund (2017). ”Text som fler kan läsa.”

3. Avslutande diskussion

3.1 Diskussion

Forskningen som presenteras i forskningsläget har visat sig mycket gynnsam i analysen av förstudien. I och med att knyta an enkätsvar och förstudieresultat med tidigare forskning har förståelse fördjupats kring digitaliseringens betydelse för vår tids historia—kanske vår tids chans att alls kunna *erbjuda* en historia.

Mönster har vuxit fram som gör förstudien i Forshaga kommun representativ för den allmänna utmaningen med e-arkiv hos liknande organisationer. Behovet av en fungerande strategi för digitalt bevarande⁴⁷ ihop med att det saknas ordentligt facit för digitalisering⁴⁸ har resulterat i att enskilda organisationer behöver upprätta sina alldeles egna strategier och handböcker. Eftersom det är upp till var och en av kommunerna att införa ett e-arkiv, som Rytterfelt betonar, så har alla kommuner skilda förutsättningar⁴⁹, i såväl budget som kompetens. Davidsson förespråkar samarbete mellan små kommuner⁵⁰, varav kompetenssamverkan samt förhoppningen att hitta en gemensam förvaltningsmodell är samarbeten som Forshaga kommun främst kan komma att önska.

Det har aldrig varit tydligare för författaren än nu vilken förändring arkivet, och däri arkivarieyrket, faktiskt står inför. En utbildning i traditionell arkivkunskap kommer inte kunna erbjuda alla de kompetenser som förvaltningen av ett e-arkiv kräver. Vidareutbildning av något slag är därmed av yttersta vikt, alternativt att fler personer med datateknisk bakgrund söker in till arkivutbildningen. Samtliga traditionella utbildningar inom ämnet bör utvecklas med att minst en delkurs om digitalt bevarande ska ingå, så att studenterna kan tenta av ämnet och få sin kunskap vad gäller e-arkiv och dylikt betygssatt.

De flesta små kommuner har knappt en arkivarie i sin tjänst, än mer sällan två. Forshaga delar till exempel sin arkivarie med en annan kommun, och det finns även de som inte har en utbildad arkivarie på plats alls. Detta kan leda till olika förutsättningar för utbildning mellan kommunarkivarierna, vare sig det gäller budget eller frigörande av tid beroende på vad för utbildningsform som söks. Här kan ett samarbete vara ovärderligt, om de små kommunerna kommer fram till någon slags rutin av kompetensutbyte där alla kan få hjälp när helst de stöter på utmaningar.

E-arkiv bör vara en fråga om prioritering för alla verksamheter, och genom samverkan av olika slag ska det vara möjligt att uppnå de resurser som behövs, om alla parter är villiga.

Något som varit intressant att bevittna i förstudierapporten var Forshaga kommuns framstående digitala mognad som påvisas i medarbetarenkäten och hur medarbetarnas önsningar gick i hand med drömmen om det pappersfria kontoret. Innan författaren hade tagit del av förstudien förväntade hon sig att några av respondenterna skulle uttrycka viss skepsis inför förändringen som

⁴⁷ Jansson, AnnKatrien (2008). ”Långtidsbevarande av digitalt material: En jämförelse mellan de nordiska länderna” s. 16

⁴⁸ Rytterfelt, Linda (2017). ”Digitala attityder och kommunikation i förändringsprocessen” s.39

⁴⁹ Rytterfelt, Linda (2017). ”Digitala attityder och kommunikation i förändringsprocessen” s.7

⁵⁰ Davidsson, Viola (2019). ”Att välja E-arkiv” s.35

står inför dem, så organisationens genomgående positiva attityd att utnyttja digitaliseringen var en glädjande upptäckt.

Sedan 70-talet finns en hel del oordnade och oförtecknade handlingar i arkivet, vilket leder till extra mycket letande när en sådan handling i fråga begärs ut. Om den analoga leveransen av digitalt uppstådda nya handlingar kan upphöra ger det arkivarien en större chans att ordna och förteckna färdigt de äldre handlingarna. Detta handlar om ett enormt ordnings- och förteckningsarbete. I nuläget är det lite av en *två steg fram, ett steg bak*-situation där nylevererade handlingar prioriteras och de äldre tas tag i emellanåt när möjlighet finns. Ett e-arkiv skulle leda till att den tid som avsätts för ordnings- och förteckningsarbete kan fokuseras helt på de återstående handlingarna, och därmed bidra till målet av ett fullt förtecknat arkiv.

Vi har som sagt arkiverat analogt i drygt 5000 år, och digitalt i drygt 20 år⁵¹, vilket innebär att forskningen kring digitaliseringen och dess bevarandefunktioner hittills endast är teoretisk. Vi har med andra ord flera sekel erfarenhet av vad som fungerar och inte med ett analogt arkiv, men inga praktiska bevis på ett e-arkivs framgång med långtidsbevarande. Detta kan kännas oroväckande.

Hur kan vi sätta vår tillit till något så skört som den digitala tekniken? Svar: För att tilliten grundar sig i ett löfte om fortsatt ansvar, om att säkerställa framtidens tillgång till vår historia. Återigen poängteras hur digitalt bevarande inte är synonymt med e-arkiv, och kanske är det här som en oro lätt uppstår när e-arkivet beskrivs som *ett system* för digitalt bevarande. *Ett system* kommer aldrig, vad vi vet idag, fungera som ett traditionellt arkiv i den bemärkelsen att information kan ställas av i systemet en gång och sedan bevaras där i 1000 år. I stället är e-arkivet konstruerat att kunna exportera information till ett nytt system i takt med att den digitala tekniken går framåt.

Kanske är det därmed inte helt korrekt att beskriva e-arkivet som *ett system* för långtidsbevaring, utan snarare som *en process* för långtidsbevaring.

För att svara på Bäckströms frågeställning om ett system faktiskt kan kallas för e-arkiv om det inte har funktioner för långtidsbevaring⁵² återkopplas kommentaren av Derrida om att arkivet som koncept är ett *"ansvar för morgondagen."*⁵³ Författaren anser härmed att svaret på frågan bör vara nej. Finns det ingen funktion för långtidsbevaring, finns det inget ansvar för morgondagen, och därigenom uppfylls inte syftet för vad ett arkiv är. Om e-arkivet ska gå under samma lagar och regler som det analoga arkivet, vilket det planeras göra i Forshaga kommun, gäller samma princip.

Digitaliseringens tidskrävande natur kan också vara en avskräckande faktor, och möjligtvis leda till en chock om medvetenhet kring arbetets vidd inte finns med från början. E-förvaltning är ett stort arbete och kräver som sagt kompetenser som inte alltid medföljer en traditionell arkivutbildning.

Bra att ha i åtanke är att om ett e-arkiv ska fungera behövs ett samarbete mellan e-arkivet och upphandlingen av nya system. Det är avgörande att systemen som arkiveras får all sin information

⁵¹ Pettersson, Leif (2021). "6 snabba med Leif" Peppe Persson: Arkiv Information Teknik / Nr 2" s. 29

⁵² Bäckström, Pontus (2012). "Vad är ett E-arkiv?" s. 24

⁵³ Derrida, Jacques (1995). *Archive Fever*. s. 36

korrekt och fullkomligt konverterad till e-arkivet. Därför skulle en obligatorisk kravspecifikation behövas inför alla framtida upphandlingar av system vad gäller kvalité av exportfunktionen.

Allt fler handlingar kommer att skapas digitalt, varav en hel del inte kommer kunna översättas till ett pappersformat över huvud taget. Om man väljer att inte ta steget mot e-arkiv, kommer dessa digitala handlingar definitivt att gå förlorade. Finns det en chans att de går förlorade ändå, även med ett e-arkiv? Det är klart att risken alltid finns om praktiken inte korrekt anpassas till teorin, men författaren vågar påstå att elektroniska arkiv, i slutändan, har en större chans att lyckas än risk att misslyckas.

Det var inte arkivet som fattade de beslut som resulterade i digitaliseringens framfart, men det är arkivets ansvar att anpassa sig för att fortsatt bevara och tillgängliggöra historien. Oavsett vad, så kommer framtiden inte att följa arkivet, utan arkivet måste följa framtiden. Den digitala tidsåldern.

3.2 Slutsats

Syftet med den här undersökningen var att skapa en djupare förståelse för varför Forshaga kommun har beslutat att ta steget mot e-arkiv, genom en rad av tre frågeställningar. Författaren anser att studien har lyckats med detta genom analys av det material som behandlats.

Utifrån vilken problembild arbetar kommunen?

Regelrätt ska handlingar bevaras i den form samt med den information som de hade vid uppkomst. Det är verksamhetens ansvar att tillgodose de krav som finns för bevarandet av handlingar, digitalt skapta inkluderade. Forshaga kommuns huvudsakliga problembild som motiverar beslutet att upphandla ett e-arkiv, är att kommunen har svårt att följa de regulatoriska krav som gäller digital informationshantering. Ett e-arkiv skulle göra det möjligt att uppnå dessa.

Hur ser medarbetare och medborgare på utsikterna av ett e-arkiv?

När en kommun inte följer sina egna regelverk medför det att förtroendet för organisationen kan sjunka bland medborgare, vilket stöds i medborgarenkäten. I enlighet med arkivlagen ska bevarandet av arkiven tillgodose bland annat rätten att ta del av allmänna handlingar. Verksamhetens service ska vara så tillgänglig och enkel som möjligt, och en organisation bör alltid vara intresserad av den förbättring dagens tekniker erbjuder. E-arkiv skulle leda till en ljus utveckling inom detta område.

Hur ser ett dröm-e-arkiv ut?

Digitaliseringen innebär förbättrade möjligheter i arbetssätt för såväl den som levererar handlingarna som för den som tar emot dem för bevaring. Till exempel behöver inte tjänstepersoner lägga ner timmar av sin arbetstid på att skriva ut tusentals kopior av digitalt födda handlingar varje år och arkivarien behöver i sin tur inte lägga tid på att ordna och förteckna dessa handlingar fysiskt. Med ett e-arkiv kommer service förbättras till såväl medarbetare som medborgare, vilket bidrar till att uppnå arkivverksamhetens vision.

Sammanfattning

År 2021 gjordes en förstudie hos Forshaga kommun gällande kommunens förutsättningar att införa e-arkiv, vars resultat inte kunde påvisa några argument till varför kommunen inte skulle vilja investera i ett e-arkiv. Som kommunens nyanställda arkivarie ville författaren ta fördel av det här uppsatsarbetet genom att skapa en djupare förståelse för digitaliseringens nyttor. Därmed utfördes en studie av Forshaga kommuns attityd och förutsättning gentemot e-förvaltning i förhoppning att den skulle spegla svaret till varför en kommun skulle vilja implementera ett e-arkiv.

Den här undersökningen grundade sig alltså i ett personligt intresse för kompetensutveckling i digitalt bevarande, därmed valet att göra en djupdykning i Forshaga kommuns steg mot e-arkiv. Detta i syfte att uppfatta och framföra motiveringar kring nyttan med e-förvaltning med hjälp av e-arkiv hos den kommunala verksamheten. Materialet som gjort detta möjligt är främst det fjärde kapitlet i WhiteRed's förstudie, vars innehåll har varit fokus för textanalys av Forshaga kommuns problembild samt sammanställningen av enkätresultat.

Forshaga kommun stöter på en hel del utmaningar när det kommer till den kunskap som krävs kring arbetet med ett e-arkiv, därav valet att upphandla konsulthjälp. Men där organisationen saknar kompetens finns optimism. Den positiva inställning inför digitalisering som presenteras i förstudien bland såväl medarbetare som medborgare har visat sig, i jämförelse med andra studier, vara en viktig grundpelare vid implementeringen av ett e-arkiv. Oavsett kunskap så finns ingen potential utan vilja. Det första kan alltid läras ut, sällan det andra.

Utmaningen Forshaga kommun står inför är stor, men den måste tas an. Det är ingen större skillnad på arkivet och e-arkivet än vad det är på larven och fjärilen—samma varelse, bara i annan skepnad. Arkivet har en skyldighet att skydda och bevara framtidens forskningsmaterial i sin ursprungliga form, vilket inkluderar digitalt födda handlingar.

Det är dags att släppa ut fjärilen ur källaren.

Käll- och litteraturförteckning

Källor

WhiteRed (2022). "Förstudie e-arkiv, Forshaga kommun."

WhiteRed (2021). "Analys av enkäter – arbetsmaterial."

Otryckta källor

Projektledare på Arkivforum och Årets Arkiv, april 2022 (personlig kontakt).

Företrädande arkivarien på Forshaga kommun, april 2022 (personlig kontakt).

Konsult på WhiteRed, januari 2022 (personlig kontakt).

Litteratur

Academia

<https://www.academia.edu/>

Arkivlag (1990:782)

Bountouri, Lina (2017). *Archives in the Digital Age*. Chandos Publishing

Bryman, Alan & Bell, Emma (2017). *Företagsekonomiska forskningsmetoder*. Upplaga 3. Liber

Bäckström, Pontus (2012). "Vad är ett E-arkiv?—En fallstudie på E-arkiv Stockholm." Uppsala Universitet

Chen, Su-Shing (2001). "The Paradox of Digital Preservation." University of Missouri-Columbia

Davidsson, Viola (2019). "Att välja e-arkiv." Mittuniversitet

Derrida, Jacques (paperback edition 1998). *Archive Fever: A Freudian Impression*. University of Chicago Press, Chicago & London

DiVA – Digitala Vetenskapliga Arkivet

<https://www.diva-portal.org/smash/search.jsf?dswid=-3308>

Forshaga kommun

<https://www.forshaga.se/>

Jansson, AnnKatrien (2008). "Långtidsbevarande av digitalt material: En jämförelse mellan de nordiska länderna." Karlstad Universitet

Jarborn, Elisabeth & Gäfvert, Thomas (2008). "Rapport angående elektroniska arkiv." Riksarkivet

Jharotia Kumar, Anil (2018). "Importance of digital preservation in digital era." GGSIP University. Dehli

Kuny, Terry (1997). "A Digital Dark Ages? Challenges in the Preservation of Electronic Information." XIST Inc. /UDT Core Programme

Pettersson, Leif (2021). "6 snabba med Leif" Peppe Persson." Arkiv Information Teknik Nr. 2

Riksarkivet

<https://riksarkivet.se/medium-och-formatval>

Riksarkivet (2014), "Projekt eArkiv" Powerpoint

<https://riksarkivet.se/Media/pdf-filer/Projekt/20140613%20eARD%20avslutningsm%C3%B6te%20SKL%20eArkiv.pdf>

Rytterfelt, Linda (2017). "Digitala attityder och kommunikation i förändringsprocessen— Förändringsledning och utmaningar vid införandet av e-arkiv i små kommuner." Mittuniversitet

RA-FS 2009:1

RA-FS 2009:2

Sandblad, Bengt & Gulliksen, Jan & Lantz, Ann & Walldius, Åke & Åborg, Carl (2018). *Digitaliseringen och arbetsmiljön*. Studentlitteratur AB

Sveriges Kommuner och Landsting (2015). "Framgång med e-arkiv."

[Microsoft Word - Rapport e-Arkiv P8.01 CA.docx \(arkivforum.se\)](#)

Synskadades Riksförbund (2017). "Text som fler kan läsa."

https://www.srf.nu/globalassets/informationsmaterial/ett-tillgangligt-samhalle/text-som-fler-kan-lasa_tillganglig.pdf

The Consultative Committee for Space Data Systems (CCSDS) (2012). *Reference Model for an Open Archival Information System (OAIS)*, Magenta Book.